

УДК 338 : 630.1.33

Сумець О.М., к.т.н., доцент

Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ЇХ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті вказано, що тенденції розвитку галузі здебільшого залежать від множини чинників ендо- і та екзопоходження, які формують середовище функціонування відповідних підприємств. З метою ґрунтовного вивчення середовища функціонування підприємств галузі формалізована його системна аналогова модель. Аналіз отриманої моделі дозволить ґрунтовно систематизувати чинники впливу на планування й організацію господарської діяльності підприємств, визначити подальші шляхи її розвитку. Представлені аналогова модель зв'язків підприємств галузі з постачальниками і споживачами та схема формування впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на господарську діяльність підприємств галузі.

Ключові слова: підприємство, господарська діяльність, модель, середовище функціонування, чинники впливу.

Sumets A.

SYSTEM MODEL OF THE OPERATIONAL ENVIRONMENT ENTERPRISES OILSEED INDUSTRY AS THE BASIS OF THEIR LOGISTICS ACTIVITIES

The article stated that the trends in the industry are largely dependent on many factors and endogenous and exogenous that form of corresponding medium enterprises. In order thorough study of the functioning of the industry environment formalized its analog system model. The article states that the analysis of analog models will thoroughly systematized factors influence the planning and organization of business enterprises, to identify further ways of development. Based on the analysis of system model medium enterprises functioning oil and fat industry formalized analog model their relationships with suppliers and customers. The proposed scheme forming influence internal and external environment for economic activities of the industry.

Keywords: enterprise, economic activity, model, functioning environment, factors of influence.

Сумець А.М.

СИСТЕМНАЯ МОДЕЛЬ СРЕДЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАСЛОЖИРОВОЙ ОТРАСЛИ КАК ОСНОВА ОРГАНИЗАЦИИ ИХ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье указано, что тенденции развития отрасли в большинстве своем зависят от множества факторов эндо- и экзопроисхождения, которые формируют среду функционирования соответствующих предприятий. С целью обоснованного изучения среды функционирования предприятий отрасли, формализована ее системная аналоговая модель. Анализ полученной модели позволит обоснованно систематизировать факторы влияния на планирование и организацию хозяйственной деятельности предприятий, определять дальнейшие пути ее развития. Представлены аналоговая модель связей предприятий отрасли с поставщиками, потребителями и схема формирования влияния внутренней и внешней среды на хозяйственную деятельность предприятий отрасли.

Ключевые слова: предприятие, хозяйственная деятельность, модель, среда функционирования, факторы влияния.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одним із основних факторів забезпечення національної продовольчої і, зокрема, економічної безпеки держави є ефективний і сталий розвиток її агропродовольчого комплексу. Ефективне його функціонування

визначає рівень виробництва аграрної продукції і, у подальшому, споживання основних продуктів харчування населенням країни та обсяги їх експорту за кордон. У цьому аспекті Б. Супіханов зазначає: «Незважаючи на ознаки загального нарощування обсягів експорту, можемо назвати лише окремі товарні позиції, за якими Україна посідає провідні місця на світових ринках – це, передусім, соняшникова олія ...» [9, с. 4]. Вітчизняні виробники сьогодні закріпили за собою лідируючі позиції в продажах соняшникової олії: кожна друга літра на світових ринках – це олія з України. Олійно-жирова галузь (ОЖГ) нині фахівцями визнана найбільш прибутковою і бюджетотворюючою галуззю національного господарства [4]. Отже, підтримка розвитку ОЖГ з боку всіх державних інституцій є вкрай необхідною. Проте, тенденції розвитку галузі залежать від багатьох чинників як ендо-, так і екзопоходження, що формують середовище функціонування відповідних підприємств. З огляду на це, для коригування стратегії розвитку підприємств ОЖГ і більш ефективного застосування логістики в процесі їх господарювання першочерговим завданням є ґрунтовне всебічне вивчення середовища функціонування, в основу чого повинна бути покладена його системна модель.

Формалізація й подальший аналіз системної моделі середовища функціонування підприємств ОЖГ є частиною дослідження, що виконується в межах держбюджетної роботи «Розробка моделі та структури логістичної системи сільськогосподарських підприємств для підвищення ефективності виробництва продукції скотарства» відповідно до програми наукових досліджень НААН України на 2011-2015 рр.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питаннями оцінки й аналізу середовища, у якому здійснюється господарська, у тому числі й логістична діяльність (ЛД) виробничих підприємств, нині переймаються як вітчизняні, так і закордонні вчені, зокрема, Джеймс С. Джонсон, Дональд Ф. Вуд, Деніель Л. Вордлоу, Поль Р. Мерфи-мол. [6], В.Г. Алькема [1], Н.М. Волоснікова [3], І. Гой і В. Бабій [5], Є.В. Крикавський [7], О.В. Посилкіна [8] й ін. Проте, виконаний огляд літератури з зазначеної проблематики дозволяє стверджувати, що науковці в більшості своїй зосереджують свої зусилля, в основному, на систематиці чинників впливу на діяльність виробничих підприємств. При цьому дослідники не ув'язують виявлені чинники в загальну модель. Таким чином, системність впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на господарювання підприємств залишається практично поза їх увагою. На думку автора, формалізація аналогової моделі середовища функціонування виробничих підприємств надасть можливість більш обґрунтовано підходити до організації їх господарської і, зокрема, ЛД

Цілі статті: формалізація системної моделі середовища функціонування підприємств олійно-жирової галузі.

Завдання дослідження. З огляду на сформульовану мету основними завданнями дослідження є формалізація: 1) системної моделі середовища функціонування підприємств олійно-жирової галузі; 2) аналогової моделі зв'язків підприємств галузі з постачальниками і споживачами; 3) схеми формування впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на ЛД підприємств галузі.

Перелік наведених завдань є першоосновою до формування інформаційної бази з метою розробки шляхів і заходів щодо підвищення ефективності ЛД підприємств ОЖГ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під середовищем функціонування підприємства, з одного боку, розуміють складну соціально-економічну, організаційно-правову та політичну системи,

що забезпечують, підтримують або гальмують розвиток його діяльності, а з іншого боку – обумовлюють специфічну сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників прямого та опосередкованого впливу, які визначають умови функціонування та розвитку будь-якого підприємства.

Нині фахівцями визнано, що суттєвий вплив на господарювання підприємств ОЖГ здійснює, більш за все, зовнішнє оточення, що «складається з множини елементів, а саме: вимог ринку, з його пропозиціями і запитами акціонерів, зацікавлених в отриманні дивідендів і реалізації прав власності; урядових, податкових та законодавчих вимог; партнерів, стосовно до яких підприємство має свої зобов'язання; ...технологій, обладнання та вимог до якості інноваційної продукції; запитів найманих працівників; діяльності конкурентів, наслідків економічних криз і т. ін.» [2, с. 45-46]. Отже, зовнішнє оточення має багатофакторний вплив на зміст, форму організації і спрямованість ЛД, що здійснюється на підприємствах ОЖГ. Воно також обумовлює й певні вимоги, які у процесі планування, організації та здійснення ЛД необхідно обов'язково враховувати.

Проблемність зазначеного завдання полягає в тому, що зміст, спрямованість, форма організації, процес здійснення та напрями подальшого розвитку ЛД підприємств багато в чому залежать і обумовлюються, як вище зазначено, чинниками зовнішнього оточення. З огляду на це, виникає потреба у визначенні переліку таких чинників та ранжування їх за ступенем впливу на ЛД. Це вимагає системного підходу і певних наукових методів до встановлення найбільш суттєвих чинників впливу на організацію, здійснення і подальший розвиток господарювання підприємств галузі.

Критичний аналіз наукових праць [1-5; 9] та результати дослідження діяльності підприємств ОЖГ дозволили формалізувати системну аналогову модель середовища їх функціонування (рис.1). На думку автора, ґрунтовний аналіз запропонованої моделі є важливою складовою процесу систематизації чинників впливу на розвиток ОЖГ, що у подальшому дозволить встановити, настільки ці чинники обумовлюють необхідність в організації ЛД та її подальшому розвитку на відповідних підприємствах. Результати такого дослідження створять підґрунтя для організації і формування ефективного механізму здійснення ЛД на підприємствах ОЖГ.

Системна модель (рис.1) передбачає поділ середовища функціонування підприємств на внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє середовище – це сукупність активних суб'єктів і сил, що діють на можливості підприємства встановлювати й підтримувати відносини успішного співробітництва із цільовими клієнтами. Внутрішнє середовище має кілька зрізів, кожен із яких можна охарактеризувати за допомогою певного переліку чинників, що можуть бути джерелом переваг і недоліків і які у сукупності дозволяють визначити потенціал і можливості підприємства стосовно організації і здійснення ефективної ЛД. До таких чинників, у першу чергу, слід віднести: виробничу, маркетингову і фінансову діяльність; ступінь реалізації логістики в межах господарювання підприємства; рівень загального і логістичного менеджменту; наявність логістичного персоналу з відповідною кваліфікацією; рівень сформованості логістичної системи (ЛС) і ступінь координації діяльності між її основними підсистемами і структурними підрозділами підприємства; складську діяльність; міжцехове транспортування та інші перевезення власним транспортом; наявність логістичного інформаційного центру й інформації, що циркулює у межах ЛС; ступінь управління потоковими процесами; систему управління відходами підприємства; наявність системи обліку, аналізу й контролю логістичних витрат; масштаби виробництва; форму співробітництва з партнерами; наявність власної мережі розподілу

і збуту та прямих зв'язків між сільськогосподарськими виробниками олійної сировини; наявність і розвиненість логістичної інфраструктури [4-9].

Зовнішнє середовище, у свою чергу, характеризується сукупністю таких чинників, що формують довгострокові плани ЛД підприємства і, зокрема, певні умови та обмеження функціонування його ЛС. На такі чинники підприємство практично не може впливати або здійснює лише опосередкований вплив. Ця обставина обумовлює необхідність встановлення, оцінки й ґрунтового аналізу чинників зовнішнього середовища, результати якого повинні в обов'язковому порядку використовуватися для обґрунтування пріоритетів у здійсненні ЛД на підприємствах ОЖГ.

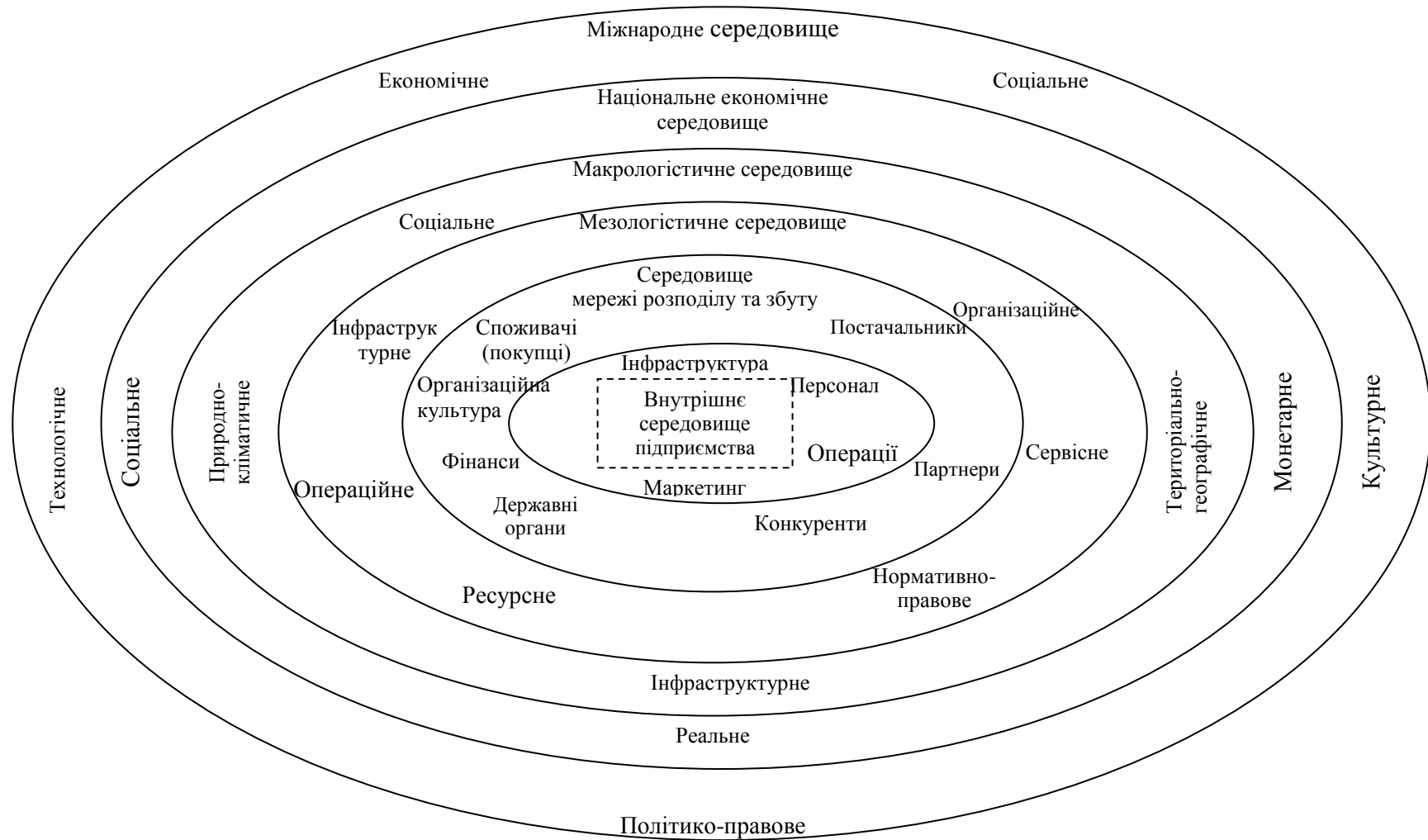

Рис. 1. Системна аналогова модель середовища функціонування підприємств агропродовольчого комплексу.*
 * Джерело: дорацьовано на підставі [1].

Зовнішнє середовище функціонування зазначених підприємств має доволі складну структуру, яка поділяється на п'ять рівнів. Перший рівень вважають безпосереднім середовищем функціонування підприємства. Дане середовище формується, перш за все, особливостями галузі й обумовлює межу функціонування, склад та структуру управління ЛС кожного підприємства, яка створена відповідно до умов його господарювання в обраному сегменті ринку (рис. 1). У свою чергу, функціональні можливості ЛС, як продуцента одного із основних видів ГД – логістичної, формуються мережею закупівель, розподілу і збуту продукції, яка створюється безпосередньо із потенційного кола постачальників сировини і матеріалів, споживачів, а також можливих партнерів, прямих конкурентів і впливу з боку міських та державних органів влади (рис. 2).

Рис. 2. Аналогова модель зв'язків підприємства олійно-жирової галузі з постачальниками і споживачами

Безумовно, все перелічене формується під безпосереднім впливом вищого (другого) рівня середовища – середовища галузі. З цього слідує, що специфіка галузі, рівень її розвитку, соціальна та економічна вагомість обумовлює видовий склад, спрямованість і зміст ЛД підприємств, а також вимоги та детермінанти її здійснення. Останні ж у значній мірі залежить від безпосереднього впливу середовища вищих рівнів, а саме: макрологістичного, національного економічного й міжнародного (рис. 3).

Представлена в статті модель середовища функціонування підприємств ОЖГ подає комплексне уявлення про складність й багатоаспектність зовнішнього оточення і обумовлює системний підхід до встановлення та аналізу чинників впливу на ЛД, що пов'язані між собою тісними причинно-наслідковими зв'язками [10].

Висновки. Формалізована аналогова модель середовища, в якому функціонують підприємства ОЖГ має практичну цінність для:

Рис. 3. Схема формування впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на ЛД підприємства

1) обґрунтованого встановлення переліку чинників, що мають суттєвий вплив на ЛД підприємств;

2) визначення пріоритетів у виборі шляхів підвищення результативності й ефективності ЛД;

3) своєчасного коригування логістичної стратегії підприємств.

Зазначене дозволить підтримувати підприємствам галузі належний рівень конкурентоспроможності й утримувати визначені сегменти ринку.

Завдання систематизації галузевих чинників, які мають суттєвий вплив на організацію, здійснення та подальший розвиток ЛД на підприємствах ОЖГ, набуває в зазначеному аспекті першочергового значення і може бути визнано у якості одного із напрямів подальших досліджень у сфері створення методології ЛД.

Список використаних джерел:

1. Алькема В.Г. Генезис і розвиток економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності : дис. докт. екон. наук / В.Г. Алькема. –К., 2011. – 501 с.
2. Бабенко В.О. Управління інноваційними процесами переробних підприємств АПК (математичне моделювання та інформаційні технології) : [монографія] / В.О. Бабенко. –Харків : ХНАУ, Х.–Мачулін, 2014. –380 с.
3. Волоснікова Н.М. Формування і розвиток інфраструктурної логістичної безпеки на мікро- та макрорівні / Н.М. Волоснікова // Всеукраїнський нац.-вироб. Журнал «Сталий розвиток економіки». – 2012. –№ 7 (17). –С. 336-339.
4. Гончаров В.М. Тенденції розвитку підприємств олійно-жирового підкомплексу / В.М. Гончаров, Т.С. Капустіна // Збірник наукових праць ЧДТУ. –Серія «Економічні науки». –2011. –Вип. 30 (Частина III). – С. 213-216.
5. Гой І. Особливості та перспективи формування логістичного середовища в Україні / І. Гой, В. Бабій // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – Т.3. – С. 110-112.
6. Джонсон Джеймс. Современная логистика / Джеймс С. Джонсон, Дональд Ф. Вуд, Дэннелл Л. Вордлоу, Поль Р. Мерфи-мл.; [пер. с англ.]. – 7-е издание. –М. : Издательский дом «Вильямс», 2002. – 624 с.
7. Криквський Є.В. Логістичне управління : [підручник] / Є.В. Криквський. –Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.
8. Посилкіна О. В. Логістичний менеджмент фармацевтичного підприємства : [монографія] / О. В. Посилкіна, Р. В. Сагайдак-Нікітюк, Г. В. Загорій [та ін.]. – Х. : НФаУ, 2011. – 772 с.
9. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. –2008. –№5. –С. 3-8.
10. Сумець О.М. Фактори розвитку олійно-жирової галузі та їх вплив на логістичну діяльність підприємств / О.М. Сумець // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка «Ресурсозберігаючі технології, матеріали та обладнання у ремонтному виробництві». –Серія : Економічні науки. –Вип. 149. –Харків, 2013. –С. 281-289.

Рецензент д.е.н., професор Ромат Є.В.